

The article category deviation behavior as a social-pedagogical problem asocial-the focused activity of teenagers, Aspects reveal general prevention delinkventnosti and individual prevention delinkventnosti.

Key words: deviation behavior, deviant behavior, illegal behavior, difficultstudent.

УДК 378.076

Казанчан А.А.

ПРОБЛЕМА АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті розглянута проблема адаптації студентів першого курсу у виші, описано чотири аспекти адаптації (професійна, соціальна, психологічна і дидактична). Автором проведено дослідження по виявленню утруднень різного характеру, з якими стикаються студенти першого курсу Херсонського державного університету на економіко-правовому факультеті в адаптаційний період, представлений аналіз отриманих матеріалів.

Ключові слова: адаптація, професійна адаптація, соціальна адаптація, психологічна адаптація, дидактична адаптація, затруднення.

Життя нашого суспільства – це, перш за все, світ праці людей, що зайняті в матеріальному і духовному виробництві, у виробництві корисних дій з обслуговування людини, щодо впорядкування складних соціальних процесів.

Різні види праці не легко побачити й уявити собі не тільки тому, що вони приховані за закритими дверима, але і тому, що в праці кожного сучасного професіонала дуже велика частка так званих інтелектуальних компонентів, незримих складових.

Для того, щоб зрозуміти в чому полягає справжня робота людини, потрібно підійти до цього питання з погляду психолога. Тобто завдання психолога розглянути, які якості індивіда, навички, уміння й інтелектуальні здібності потрібні в тій або іншій професії. І відповідно – допомогти зорієнтуватися в світі професій, виходячи з їх індивідуальних якостей людини. Власне ***це і є завданнями профорієнтації.***

Немаловажне значення приділяється також і питанню надання допомоги спрофорієнтованій людині адаптуватися у подальшому при переході у навчання від загальної до професійної освіти.

Бурхливі соціально-економічні перетворення, накопичення нових знань у різних галузях науки, вдосконалення процесів виробництва, стрімка інформатизація суспільства – все це породило нові вимоги до людини. Сучасному суспільству необхідні люди, здатні не тільки співіснувати з навколишнім середовищем, але і реалізовувати свій внутрішній потенціал у ній. Проте велика частина сучасної молоді випробовує складнощі в саморозвитку в умовах дійсності, що змінюється.

Проблема соціальної **адаптації** молоді особливо актуальна, коли мова йде про підготовку майбутніх фахівців. Саме від того, як він підготовлений, буде залежати рівень його подальшої професійної діяльності. Проблема **психологічної адаптації особи студентів** на сучасному етапі розвитку вищої школи є однією з найцікавіших і значущих, таких, що вимагають втілення ідеї особи в практико-орієнтованих дослідженнях.

Адаптація – це процес зміни характеру зв'язків, відносин студента до змісту і організації навчального процесу.

У нових економічних умовах, в яких опинилася сучасна Україна, все більше і більше молодих людей приходять до розуміння того, що від самовизначення, рівня освіченості,

самооцінки і власних вольових зусиль безпосередньо почало залежати не тільки їх матеріальне, але і психологічне благополуччя, а також і все їх подальше життя.

У основі адаптації особи як динамічного явища лежать суперечності між вимогами, що пред'являються умовами нового середовища, і готовністю особи до них на основі попереднього досвіду. Розв'язання цих протиріч шляхом перебудови діяльності і поведінки особи, а також регулюючого впливу об'єктивних чинників на процес взаємодії особи і середовища, визначає динаміку процесу адаптації, показниками якої виступають якісні зміни в структурі особи і моделях її поведінки в новій ситуації.

Процес адаптації має вирішальне значення в підтримці адекватних співвідношень людини і середовища. Процес встановлення оптимальної відповідності особі студента вимог вищого навчального закладу в ході здійснення властивої діяльності дозволяє задовольнити і реалізувати пов'язані з ними значущі цілі, забезпечуючи, в той же час, відповідність психічної діяльності вимогам навчання.

Психологічна адаптація предстає як зміна, перебудова психіки індивіда під впливом об'єктивних чинників середовища, процес ломки старого і встановлення нового динамічного стереотипу – стійкої системи тимчасових нервових зв'язків, що забезпечує певну інтенсивність і послідовність реакцій організму і психіки на зміну зовнішніх і внутрішніх дій і здійснюється у формі цілісної діяльності великих півкуль головного мозку.

Процес адаптації як специфічний момент у розвитку і становленні особи студента має особливе значення. По-перше, тому що в ході адаптації важливо дати правильну орієнтацію в системі поведінки. Бо подібна орієнтація надовго визначає особу студента, долю його розвитку. По-друге, тому що в ході цього процесу здійснюється найважливіша подія: формується соціально-психологічна спільність студентського колективу.

Уважають, що адаптація відбувається впродовж всіх років навчання. Стихійно лише до третього курсу формуються значущі для студента навички самоконтролю, організованості, відповідальності. Нерідко на 2-му і на 3-му курсах виникає питання про правильність вибору вищого навчального закладу, спеціальності, професії. Часто спостерігаються зрушення в настрої студентів – від захопленого в перші місяці навчання у вузі до скептичного при оцінці вишівського режиму, системи викладання, окремих викладачів тощо.

Досить часто професійний вибір людини визначають випадкові чинники. Це явище особливо небажано при виборі вишу, оскільки такі помилки дорого обходяться і суспільству, і особі. Усвідомлення неправильності вибору майбутньої професії може привести до дезадаптації, особливо якщо це усвідомлення приходить на старших курсах навчання.

Численні дослідження показують, що найбільш “крихкими” і уразливими у багатьох відношеннях є саме студенти першого курсу. Тому саме в першому семестрі першого курсу максимально необхідна і можлива допомога першокурсникові.

У процесі адаптації першокурсників до вищого навчального закладу звичайно виділяються наступні головні труднощі:

- негативні переживання, що пов'язані з відходом учорашніх учнів із шкільного колективу з його взаємною допомогою і моральною підтримкою;
- невизначеність мотивації вибору професії, недостатня психологічна підготовка до неї;
- невміння здійснювати психологічне саморегулювання поведінки і діяльності, що посилюється відсутністю звички до повсякденного контролю педагогів;
- пошук оптимального режиму праці і відпочинку в нових умовах;
- налагодження побуту і самообслуговування, особливо при переході з домашніх умов до гуртожитку;
- нарешті, відсутність навичок самостійної роботи, невміння конспектувати, працювати з першоджерелами, словниками, довідниками, покажчиками.

Коли період вступу до вишу виявляється вже позаду, першокурсник занурюється в світ небезпечної волі. Студенти, що поступили на перший курс, нелегко сприймають зміст і

організацію навчального процесу. Це зв'язано так само і з тим, що в школі і вдома хлоп'ята знаходяться під постійним контролем батьків, учителів. Студенти не звикли до самоконтролю. Поступивши до вищого навчального закладу і виїхавши з дому, вони йдуть з-під опіки батьків і починають своє самостійне життя. Тому постійний контроль з боку батьків неможливий.

Ще одна проблема, з якою студенти стикаються, поступивши до ВНЗ, це різні системи навчання в школі і в університеті. Хлоп'ята звикли до "живого" спілкування з учителем, а у ВНЗ дистанційна система навчання. Таким чином, студентів необхідно працювати не тільки на заняттях, але і самостійно вивчати матеріал, користуючись бібліотеками, Інтернетом і іншими засобами. Адже значна роль у навчальному процесі відводиться самостійній роботі студента.

Вищезгадані проблеми, що стоять на шляху до успішної адаптації першокурсника в новому середовищі, значно посилює неврегульований режим навчального аудиторного і позааудиторного навантаження із-за нерівномірної завантаженості з різних дисциплін і труднощів складання розкладу занять у зв'язку з браком навчальних аудиторій.

Усі ці труднощі різні за своїм походженням. Одні з них об'єктивно неминучі, інші носять суб'єктивний характер і пов'язані із слабкою підготовкою, дефектами виховання в сім'ї і школі. Але і ті та інші при несприятливому збігу обставин можуть стати поштовхом до соціально-психологічної або дидактичної дезадаптації.

Соціальна адаптація студентів у вищому навчальному закладі поділяється на:

- професійну – пристосування до характеру, змісту, умов і організації навчального процесу, вироблення навичок самостійності в навчальній і науковій роботі;
- соціально-психологічну – пристосування індивіда до групи, взаємин з нею, вироблення власного стилю поведінки.

Інакше кажучи, під адаптаційною здатністю розуміється здатність людини пристосовуватися до різних вимог середовища без відчуття внутрішнього дискомфорту і без конфлікту з середовищем.

Дослідники [1; 2; 3] розрізняють три форми адаптації студентів-першокурсників до умов вищого навчального закладу:

- адаптація формальна. Стосується пізнавально-інформаційного пристосування студентів до нового оточення, до структури вищої школи, до її вимог, до своїх обов'язків;
- суспільна адаптація, тобто, процес внутрішньої інтеграції груп студентів-першокурсників і інтеграція цих же груп із студентським оточенням в цілому;
- дидактична адаптація – підготовка студентів до нових форм і методів навчальної роботи у ВНЗ.

Успішність навчання студентів залежить від багатьох чинників, серед яких одним із найважливіших є його інтелектуальний розвиток як показник розумової діяльності і увага – функція регуляції пізнавальної діяльності.

Адаптація особи студента до навчання – це складний, тривалий, а деколи гострий і хворобливий процес. Він обумовлений необхідністю відмови від звичного, неминучістю подолання численних і різнопланових адаптаційних проблем і професійних утруднень.

Психолого-вікові особливості студентства характеризуються емоційною незрілістю, відвертістю, навіюваністю, самоідентифікацією. У цей період студентам важливе саме оточення, в якому вони знаходяться. Дуже часто в одну групу потрапляють хлопці і дівчата з різним соціальним рівнем, а саме – провінціали і міські жителі. Період адаптації даних категорій буде різним.

Ряд авторів виділяє декілька етапів адаптації, що відрізняються за своїм психологічним змістом [4; 5; 6; 7]:

- передадаптація. На цьому етапі відбувається пристосування до майбутнім, уявним ситуаціям, становлення психологічної установки на адаптацію;

- дезадаптація. Особа на цьому етапі відвикає від звичних умов, в яких знаходилася до цих пір;
- реадаптація. Відбувається перехід від одних, колись нових, а тепер таких, що вже стали звичними, умов до інших;
- десадаптація. На цьому етапі настає неадаптованість, особа виявляється нездібною пристосуватися до нових умов середовища.

Середовищем адаптації студентів виступає освітня система вищого навчального закладу в цілому, яка характеризується як структурними, так і функціональними компонентами.

Адаптивна ситуація викликана новизною самої діяльності і умов, в яких вона протікає. Якщо розглядати це положення детальніше, то можна виділити:

- новизну цілей студента;
- новизну діяльності, що протікає в рамках навчально-виховного процесу вищого навчального закладу;
- новизну найближчого його соціального оточення;
- для тих студентів, які приїхали в місто з сільської місцевості, – новизну ширшого соціального міського середовища, до якого вони також повинні адаптуватися.

Нами була проведена діагностика психологічної адаптації студентів-першокурсників економіко-юридического факультету Херсонського державного університету.

Діагностика показала, що для деяких студентів-першокурсників скрутною виявилася сама самооцінка (6 %), отже, для них адаптації у виші не є достатньо важливою проблемою.

Найбільш інформативне співвідношення відповідей тих, для кого адаптація до студентського життя “йшла важко і довго”, і для кого вона проходила “неважливо і недовго”. Неважливо і недовго йшла адаптація для 60 % студентів-першокурсників, практично безболісно – для 28 % студентів-першокурсників. До останньої категорії (28%) частково відносяться студенти, що раніше навчалися в ліцеях, гімназіях, коледжах.

Наведені дані свідчать, що студенти-першокурсники адаптувалися і легко відчують себе в стінах університету, задоволені соціальними умовами, їх влаштовують відносини в групі, робота куратора, діяльність старост.

Вишівська адаптація – процес, по-перше, безперервний, оскільки не припиняється ні на один день, а по-друге, – коливальний, оскільки навіть протягом одного дня відбувається перемикання до самих різних сфер: до діяльності, спілкування, самосвідомості.

Аналіз анкет, спостереження і бесіди з кураторами груп, викладачами, студентами дозволили виявити основні проблеми адаптації першокурсників до навчання у вищому навчальному закладі:

- невміння розподіляти свій час і сили;
- неготовність до виконання високих вимог викладачів;
- неготовність працювати з великим об’ємом нової інформації;
- відсутність звичного контролю і опіки з боку батьків, вчителів;
- неготовність до навчання, заснованого на повній самостійності;
- відсутність у деяких студентів працьовитості, сили волі, а головне – бажання вчитися.

Адаптивна потреба може бути усвідомлена студентом чи ні. У останньому випадку студент, відчуваючи, що колишні способи діяльності і поведінки вже неможливі, шукає інші способи стихійно, методом проб і помилок, внаслідок чого адаптація протікає поволі і зі значними труднощами. Задовольнитися адаптивна потреба може для студента на двох рівнях:

- рівень вишівський, на якому створюються необхідні зовнішні умови реалізації адаптивної потреби;
- рівень особистісний, коли адаптивна потреба стає рушійною силою самовиховання і саморозвитку особи.

Адаптація компенсує недостатність звичної поведінки в нових умовах, завдяки неї створюються можливості оптимального функціонування особи в новій обстановці. Якщо ж адаптація не настає, особа випробовує додаткові утруднення в освоєнні предмету і умов діяльності.

На наш погляд, провідною умовою ефективності процесу адаптації, як показує теоретичний аналіз матеріалів, є цілеспрямоване педагогічне управління цим процесом. Управляти адаптивним процесом навчання на молодших курсах вищого навчального закладу – означає свідоме і послідовне забезпечення переходу від однієї стадії розвитку особистісних відносин і цінностей до іншої, досконалішої. Тому педагогічно доцільно визначити критерії і показники, за допомогою яких можна було б заміряти успішність процесу особистісної адаптації в умовах навчання у виші.

Для більш успішної адаптації першокурсників, на наш погляд, необхідно:

- урахувувати труднощі адаптації першокурсників при побудові навчальних планів;
- використовувати різні методи навчання, орієнтовані не на зазубрювання дисциплін, що вивчаються, а, в першу чергу, на навчання студентів умінню виявляти головні і другорядні причини, наслідки і інші сторони проблем, що вивчаються;
- проведення курсу “Вступ до спеціальності”, в рамках якого студенти першого курсу повинні отримати чітке уявлення про вибрану спеціальність, методи і форми навчання, види, форми звітних документів, що представляються, організацію їх змісту, періодах здачі поточного і підсумкового контролю знань тощо;
- використовувати у студентів першого курсу системи адаптаційних тренінгів;
- проведення спецкурсу “Психологія ділового спілкування” на першому курсі навчання, який може сприяти формуванню стійких навичок конструктивного навчання, розвитку соціальної компетентності;
- проведення курсу “Вчися вчитися”, призначеного для формування навичок самостійної роботи студентів у процесі вивчення ними програмного матеріалу;
- підвищення ролі куратора в адаптації студентів до умов навчання у вищому навчальному закладі.

Наявність сайту університету, електронної бібліотеки, робочих підручників, призначених для самостійної роботи і підготовки до іспитів, семінарів, заліків, полегшують процес активної навчальної діяльності студентів. Робота студента з електронними ресурсами, самостійний пошук інформації сприяє вдосконаленню умінь відбирати і структурувати необхідний матеріал.

Таким чином, виявлення труднощів, що встали перед студентами на першому курсі у вишівській системі навчання і визначення шляхів їх подолання, дозволить підвищити академічну активність студентів, успішність і якість знань і, значить, дозволить уникнути відрахування студентів на першому курсі. І до кінця першого, початку другого курсів у виші вчитимуться студенти, що знають не тільки чому, але і навіщо вони вчаться.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Балл, Г.А. Понятие адаптации / Г. А. Балл // Вопросы психологии. – 1989. – № 1.
2. Капрада, Д. Психология личности / Д. Капрада, Д. Сервон. – СПб, 2003.
3. Педагогика и психология высшей школы / Под ред. М. В. Булановой-Топорковой. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2006.
4. Андреева, Д.А. О понятии адаптации. Исследование адаптации студентов к условиям учебы в вузе / Д.А. Андреева // В сб.: Человек и общество. – вып. XIII. – М.: Наука, 1973.
5. Андреева, Д.А. Проблема адаптации студента / Д.А. Андреева // В кн.: Молодежь и образование. – М.: Просвещение, 1972.
6. Рабинович П.Д., Нуждина М.П. / П.Д. Рабинович, М.П. Нуждина // Зависимость успеваемости студентов от их характерологических особенностей // Вопросы психологии. – 1987. – № 6. – С. 114.

7. Адаптация к профессиональной деятельности / А.Ж. Юревиц [и др.] Под ред. В.И. Медведева. – СПб., 1993. – 165 с.

Казанчан А.А.

**ПРОБЛЕМА АДАПТАЦИИ СТУДЕНТОВ ПЕРВОГО КУРСА К ОБУЧЕНИЮ
В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ**

В статье рассмотрена проблема адаптации студентов первого курса в вузе, описаны четыре аспекта адаптации (профессиональная, социальная, психологическая и дидактическая). Автором проведено исследование по выявлению затруднений различного характера, с которыми сталкиваются студенты первого курса Херсонского государственного университета на экономико-правовом факультете в адаптационный период, представлен анализ полученных материалов.

Ключевые слова: адаптация, профессиональная адаптация, социальная адаптация, психологическая адаптация, дидактическая адаптация, затруднение.

Kazanchan A.A.

THE QUESTION OF ADAPTATION OF FIRST YEAR STUDENTS AT THE UNIVERSITY

In this article the problem of adaptation of first year students at the university, described the four aspects of adaptation (professional, social, psychological and didactic). The author of a study to identify the different nature of the difficulties faced by first-year students TSPU after L.N. Tolstoy and several Belarusian universities in the adaptation period, an analysis of the submissions received.

Key words: adaptation, professional adaptation, social adaptation, psychological adaptation, didactic adaptation difficulty.

УДК 373.6:37.018.32

Наточій А.М.

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ
ВИХОВАНЦІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ УКРАЇНИ**

У статті розглядаються питання специфіки профорієнтаційної роботи в умовах загальноосвітньої школи-інтернату.

Ключові слова: школа-інтернат, праця, трудове виховання, професійна орієнтація, профільна освіта, самовизначення.

Невід'ємною складовою різнобічного гармонійного розвитку людини виступає трудове виховання. В умовах ринкової економіки, коли від людини вимагається надійна, якісна і відповідальна праця, трудове виховання учнів загальноосвітніх закладів набуває особливого значення. Складовою частиною трудового виховання є професійна орієнтація учнів – обґрунтована система допомоги (соціально-економічної, психолого-педагогічної, медико-біологічної, виробничо-технічної) учням у виборі професії відповідно до здібностей, нахилів і ринку праці. Світ професій досить рухливий. Одні професії відходять у минуле, інші – з'являються. Тому учні потребують різносторонньої інформації про професії, кваліфікованої поради на етапі вибору життєвого шляху, підтримки й допомоги на початку професійного становлення.

Особливо актуальною ця проблема постала перед вихованцями загальноосвітніх шкіл-інтернатів України. До цих закладів виховання, у першу чергу, зараховуються сироти, діти, які залишилися без батьківської опіки, а також діти з неповних, проблемних та матеріально незабезпечених сімей. До влаштування в загальноосвітню школу-інтернат ці діти здебільшого не мали належних умов життя й розвитку, часом опинялися поза школою, нерідко займалися бродяжництвом, жебрацтвом, скоювали правопорушення. Частина з них